

HACI HÜSEYİN BAĞI

M. Cavid Baysun

Beşiktaş semtinin bir vakit pek makbûl bir tenezzüh mahalli iken, şimdi yıkık sedler üstünde ihtiyar fıstık ağaçlarına, muhteşem mazilerinin hikâyesini anlatan şahane nişantaşlarından başka cazibesi kalmamış bir İhlamur mesiresi vardır. Eskiden iki yanı beyaz korkuluklarla ve ağaçlarla çevrili temiz ve yılankavi bir şosenin, karşı sırtlarda devam etmek üzere, Yıldız'dan ve Yenimahalle'den inerek ikiye ayırdığı bu harab-âbâdı, hitama ermesi hemen hemen yarım asra yaklaşan ikbâl devrindenberi tanıyorum. İlkbaharla yaz mevsiminde, gölgeli ve serin havuz-başı bâzan bir saz bahçesi halini alır, İstanbul'un tanınmış musikîşinasları, ikindiden sonra eski musikimizin mu'tena bestelerini, biraz ağır, biraz fazla düşünceli ve kâmil insanlara orada dinletirlerdi.

Bugün sel yatağı şeklinde, hattâ çoğu yerde izi bile kaybolmuş şosedden geçmeğe, kitabeleri atılan taşlarla yer yer kırılmış âbideleri ziyaret etmeğe, musanna' ve zarif mermerleri hasis menfaat uğruna satılan, toprak dolu havuzun etrafında dolaşmağa tahammül kabil değildir. Ecdad kollarından biri vasıtasıyla Beşiktaş'a asırlık bağı olup, ömrünün en büyük kısmını doğduğu bu semtte geçiren bir kimse, Beşiktaş ve civarının uğradığı hazine ihmale kayıtsız kalamıyor, ve bilhassa, hususî ellere nasıl bir hünerle intikal ettirildiği, çözülmesi hâlâ pek zor bir muam-ma olan biçare İhlamur'a âid meseleler, bâzılarımızda en yakın bir ilgi uyandırmakta devam ediyor.

Bizim İhlamur dediğimiz bu kadîm halk mesiresine, daha doğrusu, tahminime göre vadinin Nişantaşı cihetindeki sırtlarına, elli sene önce, belki daha yakın bir zamana kadar, *Hacı Hüseyin Bağı* denir, ve fevkalâde bir parkın çeşitli yeşillikleri içinde göz

alan pek süslü ve bembeyaz küçük kasır, *Hacı Hüseyin Bağı Köşkü* adıyla anılırdı. Herhalde İhlamur vadisini çerçeveyen sırtların, vaktiyle Hacı Hüseyin adında birine âid bağlarla örtülü olduğunu anlatan bu ismin menşei'ni kimse bilmiyor, ortada ne bağdan eser ne de Hacı Hüseyin'den haber bulunuyordu.

Nice seneler sonra, kitab okumağa başlayınca *Kethüda-zade Ârif Efendi Menakıbı*'nda bu yer ismine rastlayarak, *Hacı Hüseyin Bağı* tâbirinin ondokuzuncu asır ortalarından beri kullanıldığını öğrenmiştim. Mezkûr *Menakıbnâme*'nin, Dede İsmâil Efendi (meşhur bestekâr Dede Efendi)'den menkul bir hikâyesine göre, *Kethüda-zade Efendi, Hacı Hüseyin Bağı*'nda bir ahabab ziyafeti esnasında, musırrane talebine rağmen taksimden imtina' eden kemanî Rıza Efendi'nin kemanını, kasden üstüne basmak suretiyle kırmıştı¹.

Beşiktaş'da bağ sahibi Hacı Hüseyin'in kim olduğunu kat'i yetle gösteren ve onun bizim *Hacı Hüseyin Bağı* ile alâkasını kuvvetli bir ihtimâl halinde ortaya çıkaran kaynak, son zamanlarda tesadüfen ele geçmiş bir kaç Arşiv vesikasıdır ki, tahminimiz eğer hakikat ise, *Hacı Hüseyin Bağı* ismi XVIII. asır başlarına kadar gidiyor demektir. Aşağıda okunacak vesikaların delâletiyle Hacı Hüseyin Ağa'nın, üçüncü Sultan Ahmed devrinde Tersane eminliğinde bulunan, kendisiyle oğlu, kızı ve torununun Beşiktaş civarında bugün hâlâ mevcut hayrâtı göze çarpan bir zengin zat olduğunu öğreniyoruz.

Müverrih Raşid Efendi, 1127 (1715) vekayi'i arasında, Dergâh-ı âlî kapıcı-başlılarından olup on sene kadar Tersane-i âmire eminliği eden ve vazifesinde «ba'z-ı mertebe tama' ve hiyaneti» görülen bir Kastamonulu Hüseyin Ağa'dan bahsediyor ki, bu zatın, me'muriyeti zamanına âid irad ve masrafı hükümet tarafından tedkik edilmiş ve iktisab ciheti şüpheli pek çok mal sahibi olduğu meydana çıktığından, kendisi zindana atılmıştır. Hüseyin Ağa, istenilen malların ancak bir kısmını verebilmiş, mütebaki-sini tedarikten âciz kaldığı için idam edilerek malı mülkü musadere olunmuştur². Ertesi senenin başında ise Hüseyin Ağa'nın

¹ Mehmed Emin, *Menakıb-ı Kethüda-zade elhac Ârif Efendi*, İst. 1305, s. 212.

² Raşid, *Tarih*, İstanbul, 1282, XI, 126. Bu müverrihin Kastamonulu olarak gösterdiği Hüseyin Ağa'ya, Mehmed Süreyya Bey, *Sicill-i Osmanî* İstanbul, 1311, II, 205 de Antalya demektir. Ayvansarayî Hüseyin Efendi'ye göre (*Hadikatü-*

damadı, Süleymaniye müderrisi, Elmas Paşa imamı diye mâruf İbrahim Efendi, kaynatasına edilen muâmele hakkında ileri-geri konuşmak töhmetiyle Sadrazâm Ali (Şehid) Paşa'nın gazabına uğramış ve 19 Muharrem 1128 de kendisine «hilâf-ı tarik» Filibe kadılığı verilerek İstanbul'dan uzaklaştırılmıştı³.

Tersane emini Hacı Hüseyin Ağa ile oğlu, kızı ve torununun Dolmabahçe ve Kabataş'da epiyi hayrat tesis ettiklerini görüyoruz. Hacı Hüseyin Ağa Dolmabahçe'de Çakır Dede mescidini tâmir ettirmiştir. Oğlu, Sipahiler Ağası Mehmed Emin Ağa da bu mescid civarındaki pek güzel sebilin bânisidir (1154)⁴. İstanbul'da Uzunçarşı civarındaki Bezzaziye mescidine bir minber vaz' ettirdiği Ayvansarayî Hüseyin Efendi (*Hadikatü'l-cevami'*, I, 67) tarafından bildirilen ve mezarı sebilinin içinde bulunan Mehmed Emin Ağa'nın ikinci oğlu olup bir çok mühim memuriyetlerden başka dedesi gibi Tersane eminliği eden Hüseyin Ağa, aynı yerde mekteb, hamam ve şadırvan gibi bâzı tesisler vücude getirmiş (1181) bir şahsiyettir⁵. Hacı Hüseyin Ağa'nın kızı ve İbrahim Efendi'nin zevcesi Hâce Fatıma Hanım'ın Kabataş civarındaki Bağ-odaları mescidini yaptırdığı (1117) da göz önünde tutulursa bu hayırsever âilenin serveti hakkında oldukça tam bir fikir elde edilebilir. Maamafih bize istidlâl yolu ile değil doğrudan doğruya bilgi temin ve aynı zamanda *Hacı Hüseyin Bağı* isminin men-

'l-cevami', İstanbul, 1281, II, 83 v.d) Hüseyin Ağa evvelâ Magosa'ya sürülmüş ve orada idam edildikten sonra başı Edirne'de teşhir edilmiştir. Bu kayda *Sicill-i Osmanî*'de de rastlıyoruz.

³ Raşid, *Tarih*, IV, 181 ve devamı.

⁴ Bu sebilin inşasına âid bir vesikayı aynen alıyoruz :

Galata musafatından Kapudağı nohiyesi nâibine ve Kapudağı sü-başı Abdullah ve mübaşır ta'gin olunan zide kadrehümaya hüküm ki

Mehmed Emin dame mecdehu südde-i saâdetime arz-ı hâl edüb tarafından Dolmabağçe karbünde binasına şuru' olunan sebile iktiza eden mermerlerin cümlesi Marmara'dan gelmek mümkün olmogub Kapudağı'ndan bir mikdar mermer tedarükü için Yorgi nam zimmiği irsâl ve mesfur dahi tedarük ve amade etmekle sen ki mübaşır ta'gin olunan mumatleyhsin ma'rifetinle sefineye tahmil ve sebil-i merkume nakline kimesne tarafından muhalefet olanmamak için size hitaben emri şerifim sudarunu istid'a etmeğin vech-i meşruh üzere amel olunmak için yazılmışdır Eşahir-i Reb'i'ül-evvel 1154 (Mâhimme defteri, No. 146, s. 349, Bağ-vekâlet Arşivi).

⁵ Vasıf, *Tarih*, İstanbul, 1219, cild II, s. 25, 90 ve 285; Ayvansarayî Hüseyin, *Hadikatü'l-cevami'*, aynı yer. Mehmed Râif, *Mir'at-ı İstanbul*, s. 323, İstanbul, 1314.

ş'ini gösteren kayıtlar yukarıda işaret ettiğimiz vesikalardadır ki bunları aynen alıyoruz :

1

Âsitane Bostancı-başısına hüküm ki⁶

Sâbikan Tersane emini müteveffa Hüseyin'in Beşiktaş'da Sinan Paşa mahallesinin nihayetinde vâki' bir kıt'a çiftliği ve kadimden çiftlik-i mezbur mülhakatından beş kıt'a tarla ve iki kıt'a bağ ve bunlardan mâada müteveffâ-i mezbur Feyzullah Efendi yalısına malik olduktan sonra yine yalı-i mezkûr kurbünde İshak zade'den aldığı bir kıt'a kebir ve bir zimmîden aldığı üç kıt'a kebir ve Sun'î-zade'den aldığı bir kıt'a kebir ve Sipahi-oğlundan aldığı bir kıt'a ve Kara Halil nam kimesneden aldığı iki kıt'a ve Hacı İbrahim'den aldığı bir kıt'a ve Hacı Hamza'dan aldığı bir kıt'a ve Şahin Ağ'a'dan aldığı altı kıt'a ve Receb Kethüda'dan aldığı bir kıt'a ki mecmu'u on yedi kıt'a tarlalar dahi çiftlik ve bağlar ile ma'an müteveffâ-i mezburun taraf-ı mirîye olan deyni için canib-i mirîden zabt olunmağla zikir olunan çiftlik kadimî olan tarla ve bağ ve Feyzullah Efendi yalısı kurbünde olan tarla-yi mezkûrlar ile ma'an Kurşunlu kasr-ı hümayun ustasına zabt ve senevî hasılı ne mikdara baliğ olur ise müfredatı defter ve beher sene verilen mahsûl ile ma'an taraf-ı hümayunuma teslim ettirilmek babında ferman-ı âlî-şanım sâdır olmuştur Emr-i şerif yazılmak için tezkire verildi Fi 14 R sene 1128.

2

İstanbul Kaymakamına ve Bostancı-başısına hüküm ki⁷

Sâbikan Tersane emini müteveffa Elhac Hüseyin'in eytam-ı Divan-ı hümayunuma arz-ı hâl edüb müteveffa-i mezkûrun emlak-kindin Tophane'de Salıpazarı'nda vâki' kendüsü sâkin olduğu yalı ve Kabataş'da vâki' Müfti yalısı tevabi'yle ma'an ve Top-

⁶ *Kayud-ı berevat ve ahkâm-ı şikayat defteri*, Maliye defterleri tasnifi, No. 6549, Başvekâlet Arşivi.

⁷ *Kayud-ı berevat ve ahkâm-ı şikayat defteri*, Maliye defterleri tasnifi, No. 6339, s. 58, Başvekâlet Arşivi.

hane'de Timurcular içinde olan on bab dükkânları ve Beşiktaş'da Mehmed Paşa çiftliği ve Tersane-i âmire'de olan bir kıt'a Mısır sefinesi taraf-ı mirîden fûruht olunmak üzere ahz-u kabz olunub lâkin henüz fûruht olunmayub hâli üzere kalmağla rikâb-ı hümayununa arz-ı hâl olundukda merhameten inayet ve ihsanım olmuştur deyu sâdır olan hatt-ı hümayun-ı şevket-makrunum mucibince eytamına zabtiyçün emr-i şerifim verilüb ve lâkin mezkûr Kara Mehmed Paşa çiftliği ve Müfti bağçesi mülhakatlarından on yedi kıt'a tarlalarını Bostancı-başı zabt ettirmeyüb kendülere gadr olduğun bildirüb zikir olunan tarlaların dahi ma'mulün-bih ve vakıf temessükâtı mucibince zabtiyçün emr-i şerif verilmeğe rica eyledikleri ecilden hazine-i âmiremde mahfuz olan baş-muhasebe defterlerine nazar olundukda zikir olunan emlakın zabtiyçün emir verildiği der-kenar ve vech-i meşruh üzere der-kenarı mucibince emr-i şerifim tahriri telhis olundukda mucibince hüküm deyu ferman-ı âlî-şanım sâdır olmağın mucibince ve vech-i meşruh üzere emr-i şerif yazılmak için tezkire verildi Fi 27 Msene 1129.

3

Âsitane Kaymakamına ve Kadısına ve Galata Kadısına hüküm ki⁸

Müteveffa Hazinedar Mehmed'in eytamı Divan-ı hümayunuma arz-ı hâl edüb sabıkan Tersane emini müteveffa Hüseyin Fındıklı'da olan yalısını hâl-i hayatında müteveffa Hazinedar Mehmed'e fûruht ve feragat ve defter-i evkafda feragatı kaydî üzerinde olub hakk-ı sarîh ve mâl-i mevrusları iken müteveffa-i merkum Hüseyin'in olmak kıyasıyla sehven canib-i mirîye zabt ve tekrar Hüseyin'in eytamlarına sâir emlakleriyle ihsan ve kendülere gadr-i küllî olmağın yalı-i mezbur müteveffa babaları Mehmed'e feragat ve kasr-ı yed olunub şer'an hakları olduğu cihetle ma'rifet-i şer' ile murafa'a ve taraflarından müteveli temessükü mucibince zabt ettirilüb bir dürlü ta'allül ve niza' ettirilmemek babında istid'ay-ı inayet etmelerıyla hazine-i âmirem de mahfuz olan baş-muhasebe defterlerine nazar olundukda sabıkan Tersane emini müteveffa Hüseyin Fındıklı'da olan yalısını hâl-i hayatında

⁸ Maliye defteri, No. 6338, s. 410, Başvekâlet Arşivi.

Hazinedar Mehmed'e 8000 kuruş mukabelesinde feragat ve tasarrufunda iken mezbur Hüseyin fevt oldukda yalı-i mezbur taraf-ı mirîden zabt olunub ve mezkûr Hüseyin'in eytamı bundan akdem istid'a eglediklerinde yalı-i mezbur mezkûr Hüseyin'in olmak kıyasıyla evladlarına [ihsan ve] müteveffa-i mezbur Mehmed'in eytamına gadr olmağın yalı-i mezkûr taraflarından zabt veyahud 8000 kuruş bahası Hüseyin'in evladlarından tahsil olunmak emri şerifim verildiği der-kenar olundukda der-kenarı mucebince yalı-i mezburu müteveffa Hüseyin'in hayatında feragat edüb lâkin Hüseyin'in kıyasıyla sehven verilmekle vakıf defterleri kaydı mucebince şer' ile zabtıyçün emri şerifim verilmek babında fer' an olunmağın emri şerif yazılmak için tezkire verildi Fi 9 Ca sene 1129.

Bu vesikalar, Beşiktaş'da, Kabataş'da, Fındıklı'da, Sahıpaazarı'nda ve Tophane'de yalıdan çiftliğe, dükkândan bağa bahçeye kadar pek çeşitli emläke malik olduğunu öğrendiğimiz Hacı Hüseyin Ağa'nın serveti hakkında fazla söz söylemeğe hacet bırakmayacak belâgattedir. Vesikalarda bazan Müfti, bazan Feyzullah Efendi Yahısi denilen Kabataş'daki yalının vaktiyle, Hoca Sa'düddin Efendi hafidi şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye âid olmuş bulunduğu şüphesizdir⁹.

Makalemiz için en mühim kayıt 1 numara ile gösterdiğimiz vesikadaki şu, «*Sâbıkan Tersane emini müteveffa Hacı Hüseyin'in Beşiktaş'da Sinan Paşa mahallesinin nihayetinde vaki' bir kıt'a çiftliği ve kadimden çiftlik-i mezbur mülhakatundan beş kıt'a tarla ve iki kıt'a bağ*» ibaresidir. Sinan Paşa mahallesinin müntehası ifadesiyle Beşiktaş'ın İhlamur istikametine doğru giden kısmı kâd edildiği takdirde, bu tarafta Ortabahçe ve Hasekitaları gibi yer isimlerine rastlarız. Mezkûr sahalar şimdi evlerle dolmuş isede aralarında yine geniş tarlalar ve bostanlar bulunmakta ve ilerisi İhlamur vadisine müntehi olmaktadır.

XVIII. asrın başlarında bu havalinin pek de meskûn sayılmıyacağı ve daha ziyade ziraate tahsis edilmiş topraklardan ibaret bulunacağı düşünülürse, vesikada bahsi geçen çiftliğin işaret ettiği

⁹ Hoca Sa'düddin sülâlesinin Kabataş'da ikamet ettiği ve bu semtte onlara âid bâzı hayrat bulunduğu malumdur. Nitekim, Şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi tarafından yaptırılan ve tramvay yolu üstünde hâlâ göze çarpan büyük çeşmeyi misâl olarak zikr edebiliriz.

gimiz cihete düştüğü ve onun mülhakatından gösterilen iki kıt'a bağın da keza İhlamur civarına rastladığı tahmin edilebilir. Eğer düşüncemizde aldanmıyorsak, Hacı Hüseyin'e âid bağlar Nişantaşı'ndan İhlamur'a inen yamaçlar üzerinde olmak icab eder.

Hacı Hüseyin Ağa'nın idamından sonra hükümet tarafından musadere olup eytamına iade edilmeyen emläk arasında bu bağlar da vardır ve bunlar ihtimâl padişah bahçesi olarak muhafaza edilmiş ve bilâhère oraya bir de kasrı hümayun yapılmıştır.

XVIII. asrın sonlarında, bütün XIX. asır içinde, halta XX. asrın ilk devresinde İhlamur'un gördüğü rağbeti isbat edecek birçok delile malikiz. Abdülhamid I.'in sadarete kadar yükselen devlet adamlarından kara vezir Seyyid Mehmed Paşa, daha silâhdar-ı şehriyarı iken İhlamur'da bir namazgâh yaptırmıştı¹⁰. Sedler üstünde Selim III. ve Mahmud II.'ye âid nişan taşlarının kitabelerini okumak bize bu iki hükümdar zamanında İhlamur'a verilen ehemmiyeti göstermeğe kâfidir. Abdülmecid'in, üç sene kadar önce yıkılan âbidevi çeşmesi de, onun ara-sıra bu mesireye iltifat ettiğini gösteren şu kitabeyi taşıyordu:

*Sehensah-ı cihan-ban-ı zaman Abdülmecid Han'ın
Muhassas oldu zat-ı pâkine feyz-i cihan-darî
Yenabi'ül-hikemdir tab'ı zati nehr-ı irfandır
Seza eyleser sirab-ı moârif mülk-ü aktarı
Bu semti yümn-i teşrifîyle gâhî edicek tezyin
Fuyuz-ı makdeminden geldi cuşe hakin âsarî
Zuhur ettikde bunda mâ-i carî yaptı bak çeşme
Gel iç su yad kıl eltaf-ı Hakan-ı kerem-kârî
Dü tarihi yazub tam-u mücevher Ziver'in oldu
O Hakan-ı zamanın vâsf-ı paki zib-i ezkârî
Su çıktdı dil-güşavü nüzhet-abadın miyanında
Bu valâ ayn-ı hayr-efzayı kıldı Şah-ı din carî¹¹*

1272

¹⁰ M. Cavid Baysun, *Boğaziçi iskelelerine dâir bir kaside, İzzet Efendi Sahilnamesi*, İstanbul, 1950, s. 13, not 3. İhlamur topraklarından hiç olmazsa bir kısmının hukukî vaziyetine kat'i bir hüccet olan, bu namazgâhın kitabeli ve sapa-sağ-

İkinci meşrutiyetin ilânından bir müddet sonra Osmanlı tah-tına çıkan Mehmed V. 'in de İhlamur köşkünü pek sevdiğini ve müsaîd mevsimlere tesadüf eden cuma selâmlıklarını müteakib tenezzüh için ekseriya bu kasrı tercih eylediğini bilenler, hattâ ih-tiyar ve düşkün hükümdarı araba ile *Hacı Hüseyin Bağı* yolunda görenler hâlâ yok değildir ¹².

İlam taşı, son senelerde evvelâ devrilmiş, sonra kırılmış, nihayet sırta kadem basmıştır. Namazgâhın kitabesini adı geçen yazımızda neşretmiştik. (Beşiktaş ve dolayısıyla *Hacı Hüseyin Bağı* hakkında bk. M. Cavid Baysun, *Beşiktaş'a dâir*, Akademi (mecmua) 6, İstanbul, 1948).

¹¹ Mısra'larından biri tam, diğeri mücevher olmak üzere iki tarih teşkil eden makta' arab harfleriyle şu şekildedir:

صو چیتدی دلکشا و نزهت آپارین میانده
بر والا عین خیر انزای قیلدی شاه دین جاری

¹² «Sultan Reşad'ın en sevdiği tenezzühgâhi İhlamur kasrı olup ... Cuma günleri selamlık resminden sonra alekser İhlamur'a ve yaz mevsimlerinde Balmamcu köşkününe giderdi ... İhlamur köşkünün bahçesinde çok gül ağacı bulunduğundan gül mevsiminde beğendiklerinden birer gül koparıp hanımlarına hediye etmek üzere götürürdü» Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp işittiklerim*, 288 v.d., Türk Tarih Kurumu yayınlarından, Ankara, 1949.